

EDEBİYATIMIZDA VAKIFLAR

Ahmet KABAKLI

EFENDİM, sevgili hocalarımız, öğrencilerimiz, arkadaşlarımız, hepinizi saygıyla selamlarım. Tam üç saat süren derin konuşmaların sizi hayli yorduğunu tahmin ediyorum. Bunun üzerine ne söylesek bardağı taşıran damla olmasından korkarız ama, yine de mademki vazife verilmiştir, yerine getirmeye çalışalım. Zaten şimdiye kadarki konuşmalar son derece değerli etüdlere dayalı konuşmalardı. Benimki Edebiyat isminin de ifade ettiği gibi daha ziyade edebî olmaya çalışacak bir konuşmadır.

Hadiseler birbirini takip ediyor. Bu sene "Vakıflar Haftası" açılması büyük bir hadisedir. Aynı Vakıflar Haftası'nın Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Günü'ne denk gelmesi, yine Hz. Mevlâna'nın ölüm yıldönümü haftasına isabet etmesi şaşılacak kerametlerden olsa gerek. Çünkü Hz. Mevlâna'nın 700 yıl önce her mânâda ifade buyurduğu büyük İslâmî insanîyetçilik ancak İslâmî mânâda olan ve ancak İslâm olduğu zaman insanî olan insanîyetçilik asrımızın ortalarına doğru Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannâmesi'nde ifadesini bulur. Henüz ifadedir; tatbikatı Selçuklu'da, Osmanlı'da ve daha öncelerdedir. Garip olan şu ki; bugün üzerinde durduğumuz Vakıf müessesesi de işte bu insanîyetin müessese haline gelişidir. Bu insanîyet, yani Mevlâna'nın ifade buyurduğu ve diğer büyük İslâm velîlerinin, esasta Kur'ân-ı Azimü's-şân'ın ifade buyurduğu insanîyetçilik bugünün moda tâbiriyle "hümanizma" vakıflar şeklinde tecelli ediyor, tecessüm ediyor, şekil alıyor. Buna da biz "Vakıf" diyoruz. İnsanîyetçilik mefhumu için ne ararsanız bunu vakıfta tecelli etmiş, cisimleşmiş olarak buluyor ve görüyorsunuz. Bu nokta ve seçimdeki isabete ve bu isabetteki keramete dikkatinizi çekmeye çalıştım. Diğer bir husus; Sevgili Ayni Akyol "Karşınıza geçip oturayım ama sizi karşıma almayayım" dedi biraz evvel bana. Ben onu biraz karşıma alacağım, şaşılacak şeydir, iyiliğe kötülük her zaman yapılmış tarih boyunca. Şimdi, dediler ki "Vakıf Sosyal Devletin olmadığı yahut devletin Sosyal olmadığı zamanlarda mevcut bir sosyal müessesedir. Ve devletin bu sosyal adalet boşluğunu dolduran bir müessesedir" der gibi oldular, yahut dediler, evet söyleyeyim, cevabı var tabii. Ben derim ki bu müesseyi kuran da o devlet. Yani, Devletin öncülük yaptığı aslında yine bir müessese. Kurucusu Devlet'i kuranlar, yahut Devleti kuranlar ön kurucular, baş kurucular, meselâ, padişah Fatih ama Vakıfların başı da Fatih, büyüğü de fatih. Yani Sultanlar bu işte de öncülük ediyorlar. Sultanlar, büyükler, vüzerâ, sonra bu işler şaşılacak ölçülerde halka geçiyor. Büyük zevk verici ölçüler, hayret verici ölçülerde. Bu bakımdan hani "Para kaçırmak korkusuyla vakıflar çoğalmıştır" diye batının bir iftirası vardır; bizim de batının iftiralarını olduğu gibi kabul etmek gibi çok büyük bir gönlümüz vardır. Biz de bu yanlış benimsemiştiriz. Aslı şu noktadan yoktur ki bunun, adam kazan vakfetmiş. Cami'de fakara ölüler yıkansın diye kazan vakfetmiş. Bunun mal kaçırmakla ne gibi bir münasebeti olabilir? Sn. E. Hakkı Ayverdi'nin Ömer Lütfi Bey'le neşir buyurdukları "İstanbul Vakıfları Takrir Defteri"ni karıştırdığınızda çok ilgi çekici şeylere rastlıyorsunuz. "Yoncalık" diyor. "Yalak Ova'da" yani bugünkü Yalova'da Murad Hüdavendigâr vilayetinde adam bir yoncalık tahsis etmiş. Ama ilave ediyor; "Hristiyan'ın, Musevi'nin İslâm'ın da inekleri otlaya" diyor. "ilâ nihâye otlaya" diyor. Devamlılık fikri, insanîyet fikri hepsi bunun içerisinde mevcut. Demek ki bu fikir de yanlış. Sonra daha bir sorulacak suâl var, Mallarını kaçırmak için vakıf yaptılar da Padişah kimden korktu da, kimden kaçırarak da o malını vakıf yaptı? değil mi efendim? Yani hemen bir nefeste, bir üfürmede çürütülecek kadar hafif şeyleri bazan biz hatta nass gibi, düşünce gibi tıpkı "Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u almış, alinea âlimlerin hepsi Roma'ya kaçmış, o arada ilim yapmışlar ve Rönesans oradan doğmuş" gibi çocuklarımız Rönesans'ın maddesi v.s. diye halâ tarih kitaplarımızda okutmakta olduğumuz büyük saçmalardan biri. Bir de bakıyoruz "İstanbul'dan kaçan âlim" diyor. Gidenlerin eseri yok, kim kaçtı da, hangi eseri yazdı da Rönesans buradan doğdu? Bu yok. Ama biz kabul etmişiz. Avrupalı tarihinin biri yazmış, bizden bir tane hayır

sever vatandaş'da tercüme etmiş, ondan sonra da nasıl olmuş, hepimiz bunu tekrar etmeye başlamışız. Avni Akyol bey; ısrarla düşünün, düşünün düşünmenizi istiyorum, düşünmelisiniz. Kur'an-ı Azimu'ş-şanda öyle diyor, kurban olduğum Allah'ta, Peygamberimiz efendimiz de öyle diyor; "Düşünün!" düşünmeyi kaybeder etmez insan çuval gibi bir şey oluyor.

Şimdi efendim; ben de bazı şeyleri yazdım. Biraz işaret edeyim. Mümkün ise 20 dakikada bitireyim.

Vakıf bir ferâgat müessesesidir, vakıf bir İslâmi ferâgat müessesesidir. Allah'a ve Ahiret'e inananların servet ve tabakalarına göre maldan ferâgat, hayır ve hasenat müessesesidir. Yani demek ki vakıf sahipleri Allah'a inanan ve Ahiret'e inanan insanlardır. Ve ancak bizim tarifimiz içine girer. "Türkiye'de Vakıflar" dediğimiz müessese'de ancak bundan ibarettir. Budur. Bunun yanında insanoğlu dünya ya geldi geleli, padişahlar hangi kavimden hangi ırktan olursa olsunlar içlerinde hayır ve hasenât sahibi olanlar olmuştur. Ancak burada bizim mevzumuz tahsisen, İslâm vakıfları, tarihi vakıflarımız bu gün Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün idaresinde bulunan ecdadın vakıflarıdır. Bunlar üzerinde duruyoruz. Hayır ve hasanât, iyilik elbetteki Türk kavminde vardı, özellikle vardı. İslâm'ın getirdiği büyük yeni ruhla bu hayır ve hasenat teşkilatlandı ve bundan büyük vakıflar meselesi doğdu. Vakıf yapmak büyük hadise. Halk arasında "mal canın yongası" diye bir tabir vardır. Velakin iyi bakarsak bazan can malın yongası da oluyor. Yani canını büyük rahatlıkla veren insanlara daha az rastlanıyor. Bu bir paradoks gibi görünüyor, ama bir gerçek. Yani şehitlerin çokluğunu tasavvur buyururuz. Bilâteşbih bir de tasavvufa bakıyoruz, birtek kahraman var, malını, mülkünü bütün varlığını bırakmış kuşe-i uzlete çekilmiş bir İbrahim Edhem Hz.leri vardır. Yani tasavvuf kahramanlarına da bakıyoruz onların içerisinde de efsane olan odur. Diğerleri mal'dan mülkten hariçtirler ama yalnız o demek oluyor ki mal vermek can vermekten bazan biraz daha kolay zaman zaman çünkü tarihte bize bunu gösteriyor. O bakımdan, vakıf yapmış olan büyüklere, insanlara hakikaten dikkatle, hayretle, sevgiyle, büyük muhabbetle bakmak gerekiyor. Ne güzel bir beyit olurdu. Asaf Ataseven bey, Muhammedli bir muhabbet insanlarının gönlünü aydınlatıyor, ısıtıyor. Bu muhabbetten de bu vergiler bu bahşetmeler doğuyor. Büyük hadise gönlimüzü böyle büyük bir ateşle ısıtabilirsek canımız kadar malımızı da kolay vermeyi belki becerebiliriz. Evet Akif, Çanakkale şehitlerini anlatırken; Yine vardır bir ölüm korkusu. Arslanda bile yüzgöz olmuş bu çocuklar ölümün şahsiyle diyor. Ben bu vakıfların, vakfedici büyük insanların Allah'ın, Peygamber'in ruhu ile vergisiyle yüzgöz olduklarını kabul ediyorum ve onlara karşı büyük bir hayranlık duyuyorum. Aydın Bolak Beyefendi vakfın hukuki ve sosyal durumunu güzel bir şekilde ifade ettiler. Allah'ın mülküne mülkü haline getirmek oluyor vakıf ve bu suretle muhtaçlara vakfediyor. Allah'ın mülkü de insanlar için muhtaçlar için değil midir? Gözetilen iki gaye vardır. Birisi rahmetdir, iyiliktir, bir de ebediyettir. Ta uzaklara kadar, sonsuza kadar vâkıfın iradesiyle Devlet-i ebed müddet iradesi bir yerde birleşmektedir. Devlet nasıl ebed müddet olmak istiyorsa vakıfda devamlı ebed müddet olmak ister, devamlı olmak ister. Her vakfın zımında bu mevcuttur. Bu bakımdan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yüksek himmetlerine bu işi bırakmayıp hepimizin bu vakıflar üzerine titrememiz gerekmektedir. Bu bakımdan gençlerde şu uyanış beni bahtiyar etti. İki hanım kızımız size kendi şiirlerini okudular. Bunlar vakıf üzerine yazılmış birkaç makaleyi tanıdıktan sonra bu yola girdiler. İşte en yeni nesilden Üsküdar Kız Lisesinden iki kızımız Sibel Martin ve Şule kızlarımız size hakikaten vakfın ruhunu anlamış olan iki şeyle çıktılar. İstiyorum ki bu belki edebiyatla, belki bu toplantılarla vakfa saygı fikri yeniden milletimizde gelişsin. Vakıf Eserleri ki şaheserlerimizdir. vakfın himayesindeki eserler ki turizmimiz olacaksa günün birinde onun tek dayanağıdır. Gençlerimizin tek iftihar saydıkları ve memleketimizin tapu senetleridir. Maruf bir tabirle bunları bugün sadece Devletin himayesinde görüyoruz. Sevgili arkadaşlar bu korkunç bir şeydir. Milletın himayesinde olmalıdır ki Kanuni Sultan Süleyman da Süleymaniye'yi Hükümdar sıfatıyla değil devletin ferdi sıfatıyla yapmıştır. Devlet adına değil kendi kesesinden yapmıştır. Camilerin hepsi ve kervansaraylar, hanlar, köprüler bütün bunlar milletın, himayesinde olmalıdır. Devletin himayesi ile ayakta duramıyorlar, durmazlar. Halk bu esere düşman gözüyle yahut da soyulacak bir meta gözüyle bakarsa o zaman bu eserler ayakta durmaz. Bu büyük bir paradokstur. Bunun cevabını bulmak zorundayız. Halk niçin kurşunları söküyor? Niçin kiremitleri söküyor? Niye bu terbiyeyi vermedik? Halk kendiliğinden olmaz. Buna eğitimin müdahalesi lazımdır. Buna öğretmenin, caminin, müftülüğün müdahalesi lazımdır. Yani bütün bu eserleri devlet uğraşissa da ayakta tutamaz. Beş hazine, yedi Mısır Hazinesi daha getirse ayakta tutamaz. Tutamayacağına göre halkımızın bunu nasıl tutacağını bilmemiz lazımdır. Bilmeliyiz bunu kararlaştırmalıyız. Bu noktaya dikkatinizi çekmek istedim.

Vakıf, başlı başına medeniyettir, başlı başına ilerilik, başlı başına sosyal müessese, baştanbaşa eşitlik, insâniyetçilik, bütün bu müesseseleri içinde taşımış ve taşımaya devam edecek olan müesseseleri tanımak, tanıtmak ve dünyaya da tanıtmak zorundayız. Henüz kendimizin, henüz liselerimizin, henüz aydınlarımızın tanımadığı müesseselerle iftihar etmekte caiz değil, yani bilmiyoruz ki neyi ile iftihar edelim diye düşünmek mümkündür. Bilmek lazımdır.

İlk vâkıf Peygamber efendimiz'dir, deniliyor. Medine'de şahsi mülkü olan Fedek arazisini fakir müslümanlara vakfeylemesiyle ilk İslâmî vakıf vücut bulmuştur. Bunun yanında Hz. Ömer (R.A.) de Hayber fet-hinde eline geçen Semg veya Kasl adlı hurmalığı efendimizle tanışmak uğruna, Hz. Ebubekir, diğer halifeler Hz. Ali, ashab-ı kiram da vakıflarda bulunmuşlardır. Belki tabiatıyla bugünkü şekillerde değil amma bu işareti ilk verenler bu mübarek zevattır, bu mübarek büyüklerdir. Şu halde vakıf bir yerde Peygamber mirası ve vasiyeti oluyor. Bunun için kutsi oluyor. Haram maldan vakıf olmaz. Mal bir yerde yıkanıyor. Vakfa verilen mal temizlikten geçiriliyor. Bu suretle kutsileşiyor. Malın kutsileşmesi de büyük hadisedir. Çünkü kutsi mala karşı, berrak mala karşı temiz alına karşı kolay kolay mücadele edilemez. Vakfın mimarda öncü olduğunu görüyoruz. Fatih Hz. leri İstanbul'u aldıktan sonra sayısız vakıflar kurulmuş ve bu vakıflar İstanbul'u imar etmişlerdir. İstanbul'un imarına öncülük etmişlerdir. Vakıf'ta halk bir yerde devletin yerine geçer, devletçilik kırılıyor. Enteresan olan bu. Yani şimdi özel sektör filan diyoruz. Halk devletin bir kısım vazifelerini üstleniyor, yükleniyor. Halk zenginlerden, orta hallilerden, fakirlerden olabilir. Gönlü istediği şekilde bir halısını bir camiye vakfeder. Bu bir vakıftır. Bir mahalleyi de vakfeden o da gönüncüdür. Hiç bir zaman vakfın kıymeti malın azlığı, çokluğu ile ölçülemez. Hepsi kadı karşısında aynı değeri ifade ediyor.....

Banttaki teknik arızadan dolayı konuşmanın bundan sonraki kısmı yazılmamıştır. Özür dileriz.